

ÜNİTENİN KONULARI

- 4.1. 1774-1914 YILLARI ARASINDA OSMANLI DEVLETİ'NDE YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER
- 4.2. OSMANLI DEVLETİ'NE YÖNELİK STRATEJİK TEHDİTLER
- 4.3. OSMANLI DEVLETİ'NDE DEMOKRATİKLEŞME FAALİYETLERİ
- 4.4. DARBELER VE OSMANLI SİYASİ HAYATINA DARBELERİN ETKİLERİ

ÜNİTENİN KAZANIMLARI

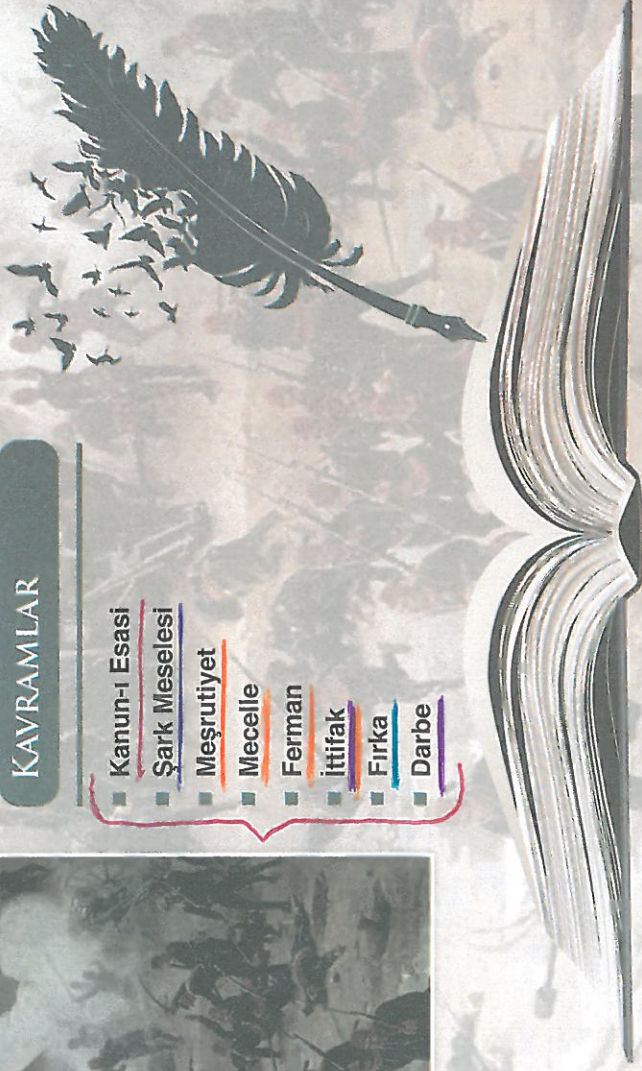
- 1774-1914 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.
- Osmanlı Devleti'nin siyasi varlığına yönelik iç ve dış tehditleri analiz eder.
- Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Kanun-ı Esasi'nin içeriklerini küresel ve yerel siyasi şartlar bağlamında değerlendirir.
- 1876-1913 arasında gerçekleştirilen darbelerin Osmanlı siyasi hayatı üzerindeki etkilerini değerlendirir.

Ünite Tanıtım
Videosu

KAVRAMLAR

- Kanun-ı Esasi
- Şark Meselesi
- Meşrutiyet
- Mecelle
- Ferman
- İttifak
- Fırka
- Darbe

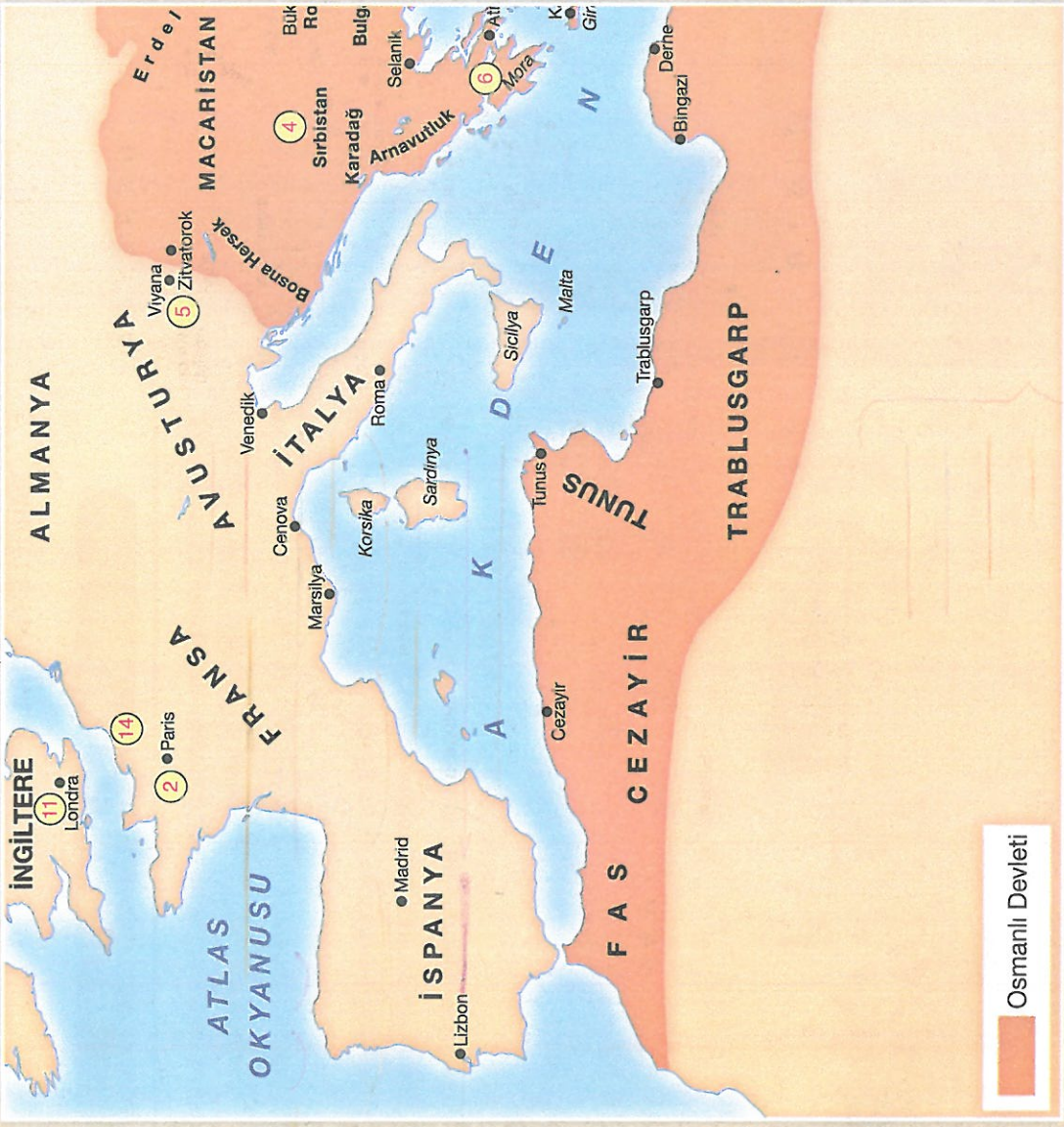

4.1. 1774-1914 YILLARI ARASINDA OSMANLI DEVLETİ'NDE YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER

1783
1
Gök Acı!
Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı

1789
2
Fransız İhtilali
Hangi devletler acısından neden benden?

1792
3
Yaş Antlaşması
Hangi devletler acısından benden?

Harita 4.1: XVIII. yüzyıl sonlarından, XX. yüzyıl başlarına Avrupa ve Osmanlı Devleti

1876
15
Ortak Kanun-ı Esasî'nin ilanı mı önemli?

1856
14
Paris Antlaşması'nın Osman. Devleti açısından önemi

1856
13
Islahat Fermanı'nın önemi

Sırp
İsyanı

Hırvatlar ile 12 yıl
neden övünülür?

1804

Vienna
Kongresi

Avrupa devletleri
çerçevesinde neden
önemli?

1815

İsyanlar içinde
Rum
İsyanı mı?

Önemli sebeplerli mi?

1821

Osmanlı Devleti'nin
Avrupalı devletlerden,
Edirne Antlaşması

1829

Osmanlı Devleti'nin
İç ve dış politikasını
açıklayan Örneği

Hünkâr
İskelesi
Antlaşması

1833

Balta
Limanı

Antlaşması
Osmanlı Devleti'nin
ve ekonomisinin
dönüşümü

1838

Tanzimat
Fermanı

Osmanlı Devleti'nin
dönüşümü

1839

Londra
Boğazlar
Sözleşmesi

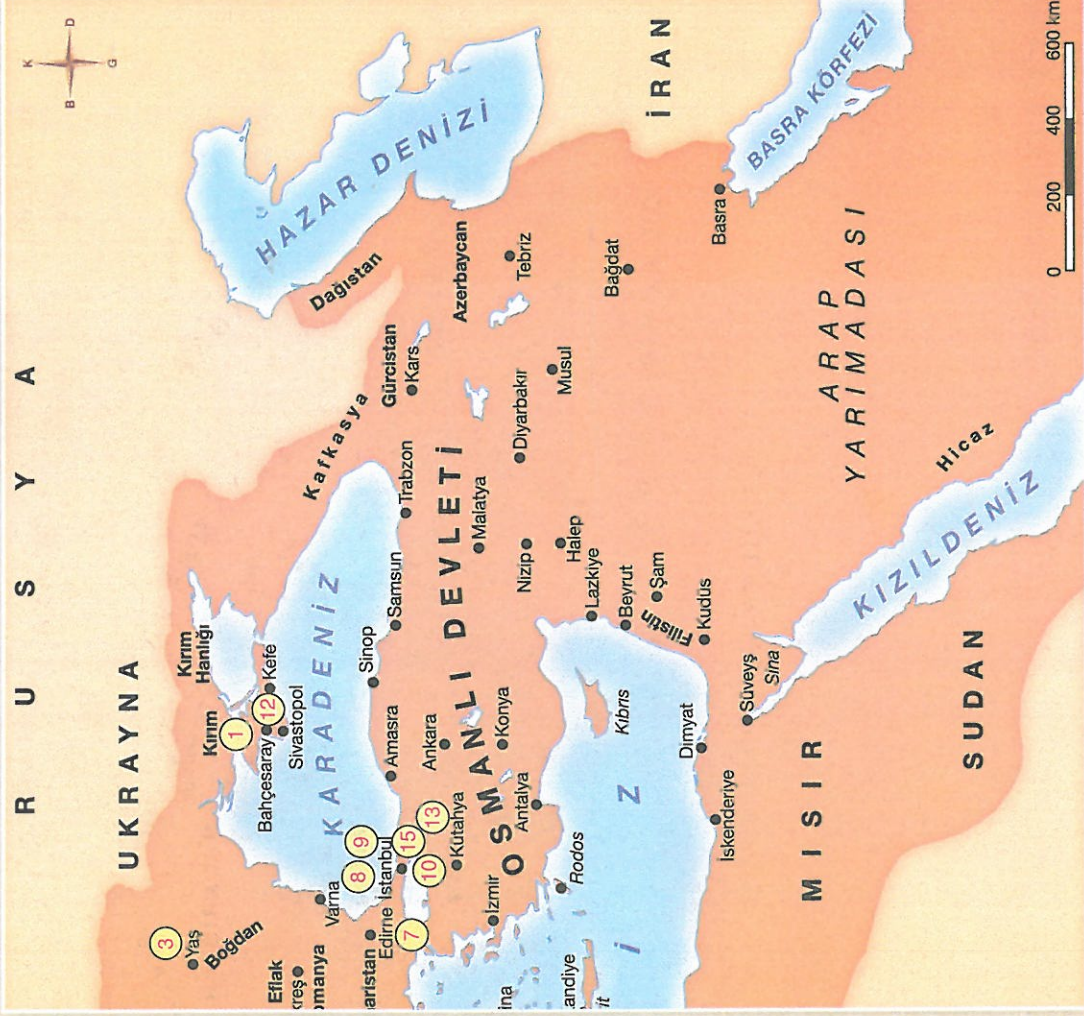
Osmanlı Devleti ve
Avrupalı devletler
arasından Örneği

1841

Kırım
Savaşı'nın

Rusya, Osmanlı Devleti,
Avrupalı devletlerden
Örneği

1853-1856

Sondan önceki büyük
finlan

Osmanlı-Rus
Savaşı

16

1877-1878

Kongresinin
Belgesi

Berlin
Antlaşması

17

1878

Ekonominin
S.O.S durumu

Dünyanın
Umumiye
İdaresinin
kurulması

18

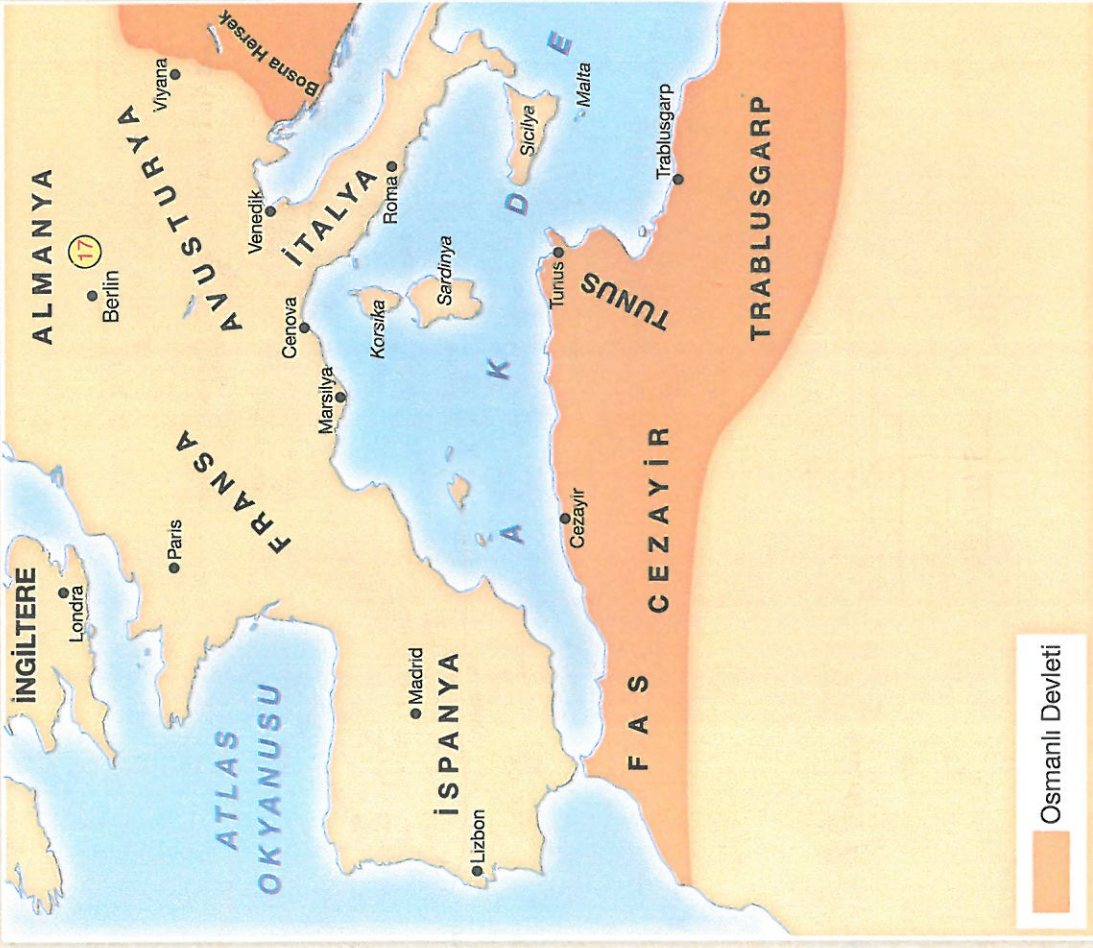
1881

1909 Anayasah
Partiyelerinin
manası ve Gökaltılı
sistemine göre

II. Meşrutiyet'in
ilanı

19

1908

Osmanlı Devleti

Harita 4.2: XVIII. yüzyıl sonlarından XX. yüzyıl başlarına Avrupa ve Osmanlı Devleti

AVUSTURYA

Avusturya XIX. yüzyıl başlarında eski gücünden oldukça uzak bir görünümdeydi. Fransız İhtilali ile yaşanan milliyetçilik akımı, çok uluslu yapıdan dolayı bu ülkeyi de etkiledi. Diğer yandan Rusların Balkanlar üzerinde uyguladığı Panslavizm politikası ve dönemin sonlarına doğru siyasi birliğini tamamlayan Almanya'nın Pangermenizm politikaları Avusturya'yı iyice rahatsız etti.

RUSYA

Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası XIX. yüzyılda da devam etti. Bundan dolayı yine Osmanlı Devleti ile sık sık savaştı. Bir yandan Boğazlara egemen olmak isteyen Rusya, diğer yandan Panslavizm politikası ile Balkanlarda da hâkimiyet kurmaya çalıştı. Balkanlarda Osmanlı hâkimiyetinde bulunan ulusları Osmanlı Devleti aleyhine kışkırttı. Rusların Boğazlara egemen olmak istemesine İngiltere ve Fransa şiddetle karşı çıktılar.

İTALYA

İtalya, 1870 yılında Piyemonte Krallığı etrafında siyasi birliğini tamamladı. Gelişen sanayisine ham madde ve pazar arayışına yönelerek sömürgeci bir politika izlemeğe başladı. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki topraklarına göz dikti. Ancak aynı bölgede emelleri bulunan İngiltere ve Fransa ile siyasi sorunlar yaşadı.

ALMANYA

Almanya 1871 yılında Prusya Krallığı etrafında siyasi birliğini tamamladı. Bu nedenle sömürgecilik rekabetinde de geç kaldı. XIX. yüzyılda sömürge bölgelerinin büyük bir kısmının İngiltere'de olması, Almanları bu sömürge bölgelerini ele geçirmeye yöneltti. XIX. yüzyılın sonlarında İngiltere, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikasından vazgeçti. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Almanya'ya yakınlık duymaya başladı. Bu durum, Almanya'nın da çıkarlarına uygundu. Almanya, İngiltere'nin Hindistan yolunu kesmek için caba harcamaya başladı. Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savunur gibi görünerek kendisine ekonomik ve siyasi çıkar sağlamaya çalıştı.

Siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan büyük sıkıntılar içinde bulunan Osmanlı Devleti için XIX. yüzyıl oldukça sancılı bir dönemdi. Devlet, XVIII. yüzyılda büyük toprak kayıpları yaşamasına rağmen XIX. yüzyıl başlarında hâlâ oldukça geniş topraklara sahipti. Ancak bu dönemde Osmanlı Devleti'ni bekleyen ciddi tehlikeler vardı. Bunlardan başlıcaları Fransız İhtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik akımı ve Rusların Panslavizm politikasıydı. Diğer yandan Sanayi İnkılabı sonrasında ivme kazanan ham madde ve pazar rekabeti, Osmanlı Devleti'nin yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip olmak isteyen Avrupalı büyük devletlerin Şark Meselesi'ni gündeme getirmelerine neden olacaktı.

Emperyalist devletlerin yayılmacı politikaları karşısında varlığını korumak isteyen Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyılda askerî ve teknik alanlar başta olmak üzere birçok alanda ıslahatlar yaptı. Büyük devletlerin çıkar çatışmalarından yararlanarak denge siyaseti izledi. Bazen Rusya'ya karşı İngiltere ve Fransa bazen de İngiltere ve Fransa'ya karşı Rusya ile ittifak kurdu.

1789 Fransız İhtilali'nin neticesinde ortaya çıkan milliyetçilik akımı, çok uluslu olan ve monarşi ile yönetilen devletleri (Avusturya, Rusya, Prusya, İngiltere, Osmanlı Devleti gibi) olumsuz etkiledi. Diğer yandan 1804'te Fransa'da Napolyon imparator olunca Avrupa'da egemenlik alanını genişletmek istedi. Bu yüzden 1804 ile 1815 yılları arasında diğer Avrupa devletleri ile savaşlar yaptı. Bu savaşlar Fransa'nın yenilgisiyle sonuçlandı. Fransız İhtilali sonrasında etkili olan milliyetçilik akımından etkilenmek istemeyen ve monarşik yapılarını koruma çabasında olan Avrupa devletleri, bu savaşların sonuçlarını değerlendirmek amacıyla 1815 yılında Viyana Kongresi düzenledi (Görsel 4.1). Osmanlı Devleti'nin katılmadığı bu kongrede daha çok İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya devletleri etkili oldular.

Görsel 4.1: Viyana Kongresi, renkli gravür [Ressam: Jean-Baptiste Isabey (Jön Batist Izabe), Kaliforniya Üniversitesi Kütüphanesi-ABD]

Kongre sonrasında Avrupa devletleri çıkarlarını korumak için bazı kararlar aldılar. İlk olarak Napolyon Savaşları nedeniyle bozulmuş Avrupa sınırlarını yeniden belirlediler. Ancak bu sınırlar çizilirken din, dil ve millet unsuru dikkate alınmadı. Bu yüzden Avrupa'da barış ve huzur ortamı sağlanamadı. İngiltere, Rusya, Prusya ve Avusturya, kurdıkları bu düzeni koruyabilmek için aralarında bazı anlaşmalar yaptılar. Viyana Kongresi'nden Yunan İsyanı ve Navarin Baskını'na kadar geçen bu döneme (1815-1827) Avrupa tarihinde "yeniden kurmak" anlamında "Restorasyon Devri" adı verildi.

Kongreye katılan dört devlet Avrupa'daki mevcut durumu devam ettirmeye ve Fransız İhtilali'nin etkilerinden kendilerini korumaya çalıştılar. Metternich (Meternik) sistemi denen bir politika oluşturdular. Meternik sistemine göre Avrupa'nın neresinde bir ayaklanma çıkarsa birlikte hareket edilecek ve Fransız İhtilali'nin getirdiği milliyetçilik ayaklanmaları bastırılacaktı. Ancak Avrupa devletleri, milliyetçilik akımına karşı ortak karar almalarına rağmen Yunan İsyanı sırasında ikiyüzlü davranarak isyana destek verdiler.

Viyana Kongresi'nde ortaya çıkan diğer bir konu ise Şark Meselesi (Doğu Sorunu) oldu. Rusya, hasta adam dediği Osmanlı Devleti'nin bir an önce ortadan kaldırılmasından yanaydı. Ancak Avrupa devletlerinin Şark Meselesi'ne bakış açıları farklıydı. Bu devletlerin çoğu, Osmanlı Devleti'nin kendi gücüyle ayakta duracağına inanıyordu. Osmanlı Devleti'nin uygun olmayan bir zamanda yıkılması, kendi aralarında büyük çatışmalara yol açabilirdi. İngiltere ve Fransa gibi ülkeler, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savundular.

Şark Meselesi genel olarak XIX. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması, ikinci yarısından itibaren Osmanlı topraklarının paylaşılması anlamında kullanıldı.

XIX ve XX. yüzyılda, Osmanlı toprakları büyük Avrupa devletlerinin küresel güç mücadelelerinin yapıldığı bir alana dönüştü. Özellikle Sanayi İnkılabı sonrası ortaya çıkan ham madde ve pazar rekabeti Afrika kıtasını cazip hâle getirdi. Bu yüzden Afrika kıtasına yönelen küresel güçler, Osmanlı Devleti'nin muhtemel dağılması durumunda Kuzey Afrika topraklarına göz diktiler. Bu doğrultuda Fransızlar; 1830'da Cezayir'i, 1881'de Tunus'u, İngilizler 1881'de Mısır'ı; İtalyanlar ise 1911'de Trablusgarp'i işgal ettiler.

Yorumlayınız

Şark Meselesi

XVIII. yüzyıldan itibaren Avrupa devletleri, Osmanlı Devleti'ni istila etmeye, iktisaden kullanmaya ve Hristiyan tebaayı ayaklandırmaya çalıştılar. Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılması amacıyla Yakın Doğu ve Orta Doğu için yürütülen bu faaliyetler, kısaca "Şark Meselesi" olarak adlandırılmaktadır. (...) Fransa, İngiltere, Almanya-Avusturya ve Rusya gibi devletlerin gerek birbirlerine karşı üstünlük sağlamak gerekse Osmanlı topraklarını sömürmek veya Osmanlı Devleti'nden ticari-iktisadi çıkarlar elde etmek amacıyla güttükleri Şark Meselesi'nde; özellikle XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Rusya'nın istila siyaseti ile diğer Batılı devletlerin istismar siyaseti etkili oldu. Şark Meselesi çerçevesinde Boğazlar ile Yakın ve Orta Doğu'daki çıkarlarını korumaya çalışan Batılı devletler zaman zaman aralarında anlaşmalar da genellikle Rusya'nın Osmanlı topraklarından tek başına istifade etmesine mâni olmak amacıyla Türklerle ittifak oluşturdular veya Türklere yardım ederek kendi çıkarlarını korumak istediler.

Mustafa Küçük, Şark Meselesi Çerçevesinde ve İkinci Meşrutiyet'e Kadar Olan Dönemde Osmanlı Devleti'nin Siyasi Vaziyeti, Osmanlı Ansiklopedisi, C 2, s. 51-57 (Kısaltılmıştır.)

Şark Meselesinin temel hedefi nedir? Açıklayınız.

4.2.2. Rum İsyanı ve Sonuçları

Osmanlı Devleti'nde sahip oldukları haklara bakıldığında Rumlar, Osmanlı egemenliği altındaki diğer milletlere göre ayrıcalıklı bir yapıya sahipti. Osmanlı devlet yönetiminde görev alabilmek için Müslüman olma zorunluluğu olmasına rağmen Rumlara divan tercümanlığı, Eflâk ve Boğdan voyvodalıkları gibi siyasi görevler verildi. Ekonomik açıdan da son derece rahat bir konumda olan Rumlar genellikle deniz ticaretiyle uğraşır, zengin olanları ise çocuklarını Avrupa'da okutabilirlerdi. Dolayısıyla sahip oldukları haklara bakıldığında Rumların Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmelerini gerektirecek herhangi bir sorun görülmemekteydi. Ancak Fransızlar milliyetçilik düşüncesini dil, din ve ticaret hürriyetine sahip olan Rumlar arasında yaymaya başladılar. Diğer yandan Rum milliyetçilerinin kuruğu Etnik-i Eterya Cemiyetinin çalışmaları ve Rumların Megali İdea fikrini gerçekleştirmek istemeleri Osmanlı Devleti'ne yönelik isyanların başlamasında etkili oldu (Görsel 4.2). Bazı Avrupalı devletler, Rumları eski Yunan uygarlığını yaratıcıların torunları olarak gördüler ve Rumları desteklediler. Rusya ise Balkanlarda etkin konuma gelmek ve sıcak denizlere inmek için Rumlara destek oldu.

Görsel 4.2: Papaz Germanos'un Aya Lavra Manastırı'nda Yunan bayrağını kutsaması
[Resim: Teodoros Vryzakis (Teodoros Virizakis), Atina Ulusal Galerisi-Yunanistan]

Rum İsyanı'nın olarak 1820'de Eflak'ta başladı ancak isyan, Osmanlı Devleti tarafından kısa sürede bastırıldı. 1821'de Mora'da başlayan Rum İsyanı ise kısa sürede büyüdü. Avrupalılar Rum İsyanı'na büyük destek verdi. Bunda Rönesans'ta birlikte eski Yunan uygarlığına yeniden ilgi duyan Avrupalı devletlerin, Rumlara "Helen çocukları" gözü ile bakmalarının payı büyüktü. Dolayısıyla Rumlar âdetâ Avrupa'nın şımarık çocuğu hâline geldiler. Bu yüzden Rum İsyanı Avrupa'da büyük ilgi ile karşılandı. Rumlara yardım için Avrupa'dan Mora'ya birçok gönüllü geldi. İsyancılara İngiliz bankaları para, Ruslar ise silah yardımında bulundu.

Osmanlı Devleti'nde yeni kaldırılan Yeniçeri Ocağı'nın yeri tam doldurulamamıştı. Bu nedenle Osmanlı kuvvetleri isyanı bastıramadı. Dönemin padişahı Sultan II. Mahmut, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan yardım istedi. Kavalalı Mehmet Ali Paşa bu yardım karşılığında Sultan II. Mahmut'tan Mora ve Girit valiliklerinin kendisine verilmesini talep etti. Bu isteği kabul edilince Mehmet Ali Paşa, oğlu İbrahim Paşa'yı Mora'ya isyanı bastırmak için gönderdi. Mısır'dan gelen askerî yardım sayesinde Osmanlı Devleti, Rum İsyanı'nı bastırdı (1827).

Rum İsyanı'nın bastırılması üzerine İngiltere, Fransa ve Rusya hareketine geçtiler. Rumlara bağımsızlık verilmesini istediler. Osmanlı Devleti bu isteği kabul etmedi. Bunun üzerine İngiliz, Fransız ve Rus donanması, Mora kıyılarına gelerek Navarin Limanı'nda bulunan Osmanlı ve Mısır donanmalarını yaktı (1827) (Gör- sel 4.3). Aynı zamanda Ruslar, Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. Ruslar doğuda Erzurum, batıda ise Edirne'ye kadar ilerleyince zor durumda kalan Osmanlı Devleti barış istedi. 1829'da Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Edirne Antlaşması imzalandı.

Edirne Antlaşması'na göre;

- Yunanistan bağımsız oldu.
- Eflâk, Boğdan ve Sırbistan'a ayrıcalıklar verildi.
- Tuna Nehri ağzındaki adalar Rusya'ya bırakıldı.
- Rus ticaret gemilerinin Boğazlardan serbestçe geçişi kabul edildi.
- Osmanlı Devleti, Rusya'ya savaş tazminatı ödedi.

Değerlendiriniz

Edirne Antlaşması'nın sonuçlarını Osmanlı Devleti açısından değerlendiriniz.

Görsel 4.3: Navarin Savaşı tablosu (Ressam: Vladimir Kosov, Askerî Tarih Müzesi-Rusya)

Edirne Antlaşması (Yorumu):
Edirne Antlaşması (Yorumu):

Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanan ilk azınlık Edirne Antlaşması ile Yunanistan oldu. 3 Şubat 1830'da Londra'da yapılan görüşmeler sonucu Yunanistan Krallığı resmen kuruldu. Bu durum diğer Balkan uluslarını cesaretlendirerek onların da isyan çıkarmalarına ortam hazırladı. Edirne Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra imzaladığı en ağır antlaşma oldu. Yunanistan'ın bağımsız olması ve Mora'nın elden çıkması ile Akdeniz'de dengeler değişti. Bu dengenin İngiltere lehine değiştiğini ileri sürən Fransa, 1830'da Cezayir'i işgal etti. Böylece Osmanlı Devleti Kuzey Afrika'daki önemli bölgelerinden birini kaybetti. Bu gelişme Avrupa devletleri arasında süregelen sömürgecilik rekabetinin artık Osmanlı topraklarına sıçradığının da göstergesi oldu.

4.2.3. Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)

Rusya, sıcak denizlere inmek ve Balkanlarda etkin hâle gelmek amacıyla Osmanlı Devleti'ndeki gelişmeleri yakından takip ediyordu. Ancak Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu reformlar Avrupa devletleri ile yakın ilişkiler kurması ve ordusunu modernleşirmesi Rusya'yı rahatsız etmeye başladı. Bu reformlar, Rusya'nın tarihî politikalarına engel olabiliirdi. Bu nedenle Rusya, Osmanlı Devleti'nin güçlenmesine fırsat vermeden harekete geçti. Rus Çarı I. Nikola, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale etmek için kutsal yerler konusunu gündeme getirdi. Kudüs ve Filistin gibi yerlerdeki Ortodoks kiliseleri için geniş haklar istedi. Osmanlı Devleti bunu iç meselesi sayarak reddetti.

Yorumlayınız

Kutsal Yerler Sorunu

Kudüs, Osmanlı hâkimiyetine girdiği 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar tarihinin en çalkantısız dönemlerinden birini yaşadı. Bununla birlikte, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin düçar olduğu çöküş alametlerinin en belirgin yansımalarının görüldüğü coğrafya Kudüs'tü (...)

Kudüs'ün dinî konumu, 19. yüzyılda yaşanan uluslararası çıkar çatışmalarında bahane olarak kullanılmaya oldukça müsaitti. Özellikle Protestan İngiltere ve Katolik Fransa ile Avusturya gibi Batı Avrupa güçlerinin karşısında kendine bir rol biçmeye çalışan Rusya'nın Ortodoksluğu bir güç devşirme aracı olarak kullanması Kudüs'ü uluslararası çatışmaların görünür alanı hâline getirmişti. Literatüre "Kutsal Yerler Sorunu" olarak giren ve Kudüs'teki kutsal mekânlar üzerindeki hak iddialarına dayanan bu problem asıl itibarıyla Çar I. Nikola ile III. Napolyon arasındaki politik çatışmanın bir formu olarak geliyordu. Bu süreçte Kudüs'teki kutsal mekânlar büyük devletlerin birbirlerini ölçüp tarttığı, kamuoylarını ajite ettikleri mekânlara dönüşmüştü.

İbrahim Özcoşar, Osmanlı Kudüs'ünde Ecnebi Kilise Arazilerinin Vergiden Muafiyeti Meselesi, Beytülmakdis Araştırmaları Dergisi, C 18, S 2, s. 16-20 (Kısıtlıdır).

- Rusya'nın kutsal yerler sorunu ile yakından ilgilenmesinin sebepleri neler olabilir? Belirtiniz.

Mescid-i Aksa, Kubbetü's-Sahra ve çevresi-Kudüs

Kutsal bölgelere yönelik reform

talebinin reddedilmesi, Osmanlı Devleti'ni parçalamak için fırsat kolan Rusya'yı harekete geçirdi.

Ruslar, Eflâk ve Boğdan'ı işgal etti. Ömer Paşa komutasındaki Türk

ordusu Silistre'de Rusları yenilgiye uğrattı. Ancak bu başarı kalcı ol-

madı. Ruslar Tuna'yı geçerek

Silistre'yi aldı. Savaş esnasında İngiliz ve Fransız gemileri İstanbul'a

kadar geldi. Rusya bu duruma tep-
ki göstererek ani bir baskınla Si-

nop'taki on iki parçalık Osmanlı do-
nanmasını yaptı. Bu durum karşı-

sında İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti ile bir ittifak antlaşması va-

parak Rusya'ya savaş ilan ettiler
(1854) Diğer vandan Rusya'nın

Balkanlara yerleşmesinden endişe

duyan Avusturya da Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldı. Rus-

ya, Eflâk ve Boğdan'dan çekilmek zorunda kaldı. Yine İngiliz, Fransız

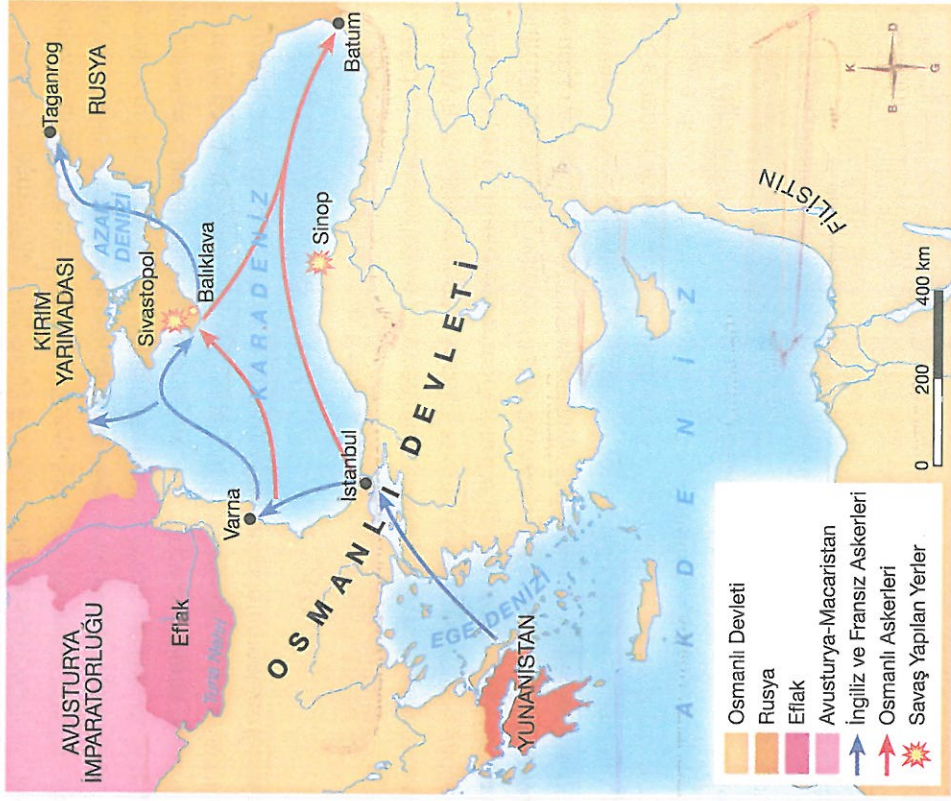
ve Osmanlı kuvvetleri Kırım'a asker çıkardılar (Harita 4.4). Bu sıra-

da İtalya siyasi birliğini sağlamak için İngiltere ve Fransa'nın desteğine ihtiyaç duyan Pivernonte de savaşa katıldı ve Kırım'a asker gönderdi. Müttefik devletler Kırım'da Sivastopol şehri ele geçirince Rusya barış istemek zorunda kaldı.

Kırım Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti ile Rusya'nın durumunu görüşmek ve barış şartlarını belirlemek amacıyla Paris Konferansı düzenlendi. Konferansa Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa, Prusya ve Rusya katıldı. Konferans sonrasında Paris Antlaşması imzalandı (1856).

Paris Antlaşması'nın bazı esasları şunlardır:

- Osmanlı Devleti; Avrupa ülkesi sayılacak, Avrupa hukukundan yararlanacaktır. Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü, Avrupa devletlerinin garantisinde olacaktır.
- Karadeniz, tarafsız hâle getirilecek, sadece ticaret gemilerine açık tutulacak, Osmanlı Devleti ve Rusya Karadeniz'de savaş gemisi bulundurmayacak ve tersane kuramayacaklardır.
- Eflâk ve Boğdan, özerk bir yönetime sahip olacaktır.
- Osmanlı Devleti'nin Paris Konferansı sırasında ilan ettiği Islahat Fermanı, Avrupa devletlerince dikkate alınacak ve Osmanlı iç işlerine karışılmayacaktır.

Harita 4.4: Kırım Savaşı haritası (1853-1856)

Değerlendiriniz

Osmanlı Devleti'nin Paris Antlaşması'na göre Avrupa hukukundan yararlanması ve toprak bütünlüğünün Avrupalı devletlerce garantiye alınmasını devletin egemenlik hakları açısından değerlendiriniz.

Paris Ant. nın yorumu (değerlendirilmesi)

Paris Antlaşması ile İngiltere ve Fransa, Akdeniz'deki çıkarlarını korudular. Boğazların kapanması ile Akdeniz ticaretini ve sömürgelerini Rusya'ya karşı güvende tuttular. Ayrıca Avrupa devletleri İslahat Fermanı nedeniyle Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmaya devam ettiler. Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki emellerine bir süre engel oldular. Paris Antlaşması ile Rusya, Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla kazandığı avantajları kaybetti. Toprak bütünlüğünün Avrupalı devletlerin garantisinde olması, Osmanlı Devleti'nin artık kendini koruyamayacak durumda olduğunu gösteriyordu. Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'de donanma bulunduramayacak olması Rusya ile birlikte yeni devlet muamelesi görmesine neden oldu.

4.2.4. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbî)

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa'da sömürgecilik faaliyetleri ivme kazandı. Bu yüzden 1856'dan itibaren Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savunan Avrupa devletleri, 1871'den sonra bu sıvasetlerini terk edip Şark Meselesi'ni kendi lehlerine çevirmeye çalıştılar. Bu durumdan faydalanmak isteyen Rusya da gerek Paris Antlaşması ile kaybettiği avantajları yeniden kazanmak gerekse Balkanlarda etkinliğini artırmak amacıyla Panslavizm propagandalarına hız verdi. Bunun sonucunda Balkanlarda birçok isyan çıktı. Avrupa devletleri bu isyanların yarattığı sonuçları görüşmek üzere İstanbul'da "Tersane Konferansı"nın toplanmasını kararlaştırdılar.

Osmanlı Devleti, konferans başladığında Kanun-i Esasi'yi top ateşleri eşliğinde ilan etti (23 Aralık 1876). Hariciye Nâzırı Saffet Mehmet Esad Paşa, konferansa katılan delegelere, atılan toprakların Meşrutiyet idaresini ve bu idarenin Osmanlı ülkesindeki Müslüman ve Hristiyanların özgürlüklerinin güvencesi olduğunu, dolayısıyla konferansa gerek kalmadığını belirtti. Böylece Avrupa devletlerinin iç işlerine karışmasını engellemeyi ve Rusya'ya karşı kendisine destek olmalarını planladı. Ancak beklenen olmadı. Avrupalı devletler, meşrutiyetin ilanını dikkate almayarak İstanbul Konferansı'nda Osmanlı Devleti'nden Sırbistan ve Karadağ'daki Türk askerlerinin çekilmesini, Bosna Hersek ve Bulgaristan'a özerklik verilmesini istedikler. Osmanlı Devleti, egemenlik haklarını zedeleyen bu teklifleri reddetti. Bir süre sonra Avusturya, Almanya, İngiltere, Rusya ve İtalya'nın katıldığı Londra Konferansı düzenlendi. Osmanlı Devleti'nin katılmadığı bu konferansta Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarını zedeleyen bir protokol hazırlandı. Ancak Osmanlı Devleti bu protokol kararlarını reddedince Rusya, Osmanlı Devleti'ne tekrar savaş açtı (1877) (Görsel 4.4).

Ruslar, Balkanlar ve Kafkaslar üzerinden saldırıya geçtiler, doğudan ilerleyerek Erzurum'a ulaştılar. Aziziye Tabyaları'nı ele geçirdiler. Ancak Erzurum halkı -Nene Hatun'un da içerisinde ver aldığı- uyguladıkları savunma ile Rusları bozguna uğrattı. Balkanlarda ilerleyen Rus orduları ise Gazi Osman Paşa tarafından Plevne'de durduruldu. Ancak daha sonraki savaşlarda Ruslar, Plevne cephesini vararak İstanbul Yeşilköy'e kadar ilerlediler.

Görsel 4.4: Doğubeyazıt Savunması tablosu (Resam: Lev Lagorio, Askerî Tarih Müzesi-Rusya)

Tanıtım

GAZİ OSMAN PAŞA (1833-1900)

Osman Paşa, 1876 Osmanlı-Sırp Savaşı'nda Sırp ordusunu büyük bir bozguna uğrattıktan sonra kendisine Mecidiye Nişanı ile müşirlik rütbesi verildi. (...) Bu sırada Ruslar Osman Paşa'ya Plevne'ye savaş açınca Osman Paşa'ya Plevne'yi savunma görevi verildi. Sayı ve silah yönünden üstün Rus kuvvetlerini yenerek onları püskürttü. Daha sonra Ruslar, ona karşı 150.000 kişilik orduyla ve 800 topla yeniden saldırıya geçti. Osman Paşa Plevne'ye çekilmek zorunda kaldı. Emrinde 50.000 kişi ve 100 top vardı. Plevne'de dört buçuk ay kahrmanca dayandı ve teslim olmayı reddetti. Bir yarma hareketi ile düşman çemberini kırmak isterken yaralandı ve esir düştü. Rus Çarı tarafından kendisine çifte kar-tal nişanı verilerek İstanbul'a gönderildi.

M. Metin Hülagü, Gazi Osman Paşa,
İslam Ansiklopedisi, C 13, s. 464-465
(Kısaltılmıştır.)

PLEVNE MARŞI

Tuna Nehri akmam diyor, Ruslar Tuna'yı atladı,
Etrafımı yıkınam diyor, Karakolları yıkladı.
Şanı büyük Osman Paşa Osman Paşa'nın kolunda
Plevne'den çıkmam diyor, Beş bin top birden patladı.

Genel ağdan alınmıştır.

Diğer yandan İngiltere, savaş esnasında Rusya'ya karşı Osmanlı toprak bütünlüğünü koruma politikasından vazgeçti. İngiltere'nin bu tutumunda Osmanlı Devleti'nin Almanya ile yakınlaşması etkili oldu. Bunun üzerine İngilizler kendileri ile sömürgecilik rekabeti içerisinde olan Almanya'ya karşı Rusya'yi kendi yanına almaya çalıştı. Ruslara Boğazların statüsünün bozulmaması ve Süveyş Kanalı'na dokunulmaması şartı ile savaşta tarafsız kalacağını taahhüt etti. İngiltere'den aldığı desteği bulamayan Osmanlı Devleti barış istedi. 1878'de Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması imzalandı (3 Mart 1878).

Ayastefanos Antlaşması Avrupa devletlerini memnun etmedi. Özellikle İngiltere, Rusya'nın Büyük Bulgar Krallığı'ndan Ege Denizi'ne inmesine karşı çıktı. Balkanlarda Slav olmayanların tehlikeye düştüğünü öne sürdü. Ama en çok Rusya'nın Ege Denizi ve Akdeniz'e inmesi hâlinde Boğazların ve Süveyş Kanalı'nın tehlikeye düşeceğinden endişelendi. Bunun üzerine İngiltere'nin öncülüğünde Avrupa devletleri Ayastefanos Antlaşması'nı değiştirilmesi için Berlin'de bir kongre toplanması amacıyla Rusya'ya baskı yaptılar. Bir ay süren kongre sonrasında Berlin Antlaşması imzalandı (1878).

Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarının maddeleri ve haritadan (Harita 4.5, s. 145) hareketle sizden istenen çalışmaları yapınız.

Ayastefanos Antlaşması

- Karadeniz'den Ege'ye kadar uzanan topraklarda Büyük Bulgar Krallığı kuruldu, Makedonya ve Doğu Rumeli bu krallığa bağlandı.
- Sırbistan, Karadağ ve Romanya'ya bağımsızlık verildi.
- Kars, Ardahan ve Batum (Elviye-i Selâse) ve Doğubeyazıt Rusya'ya bırakıldı.

Berlin Antlaşması

- Bulgaristan üçe ayrıldı (Asıl Bulgaristan, Osmanlı Devleti'ne bağlı bir prenslik olarak kaldı. Makedonya ise islahat yapmak koşuluyla Osmanlı Devleti'ne bırakıldı. Doğu Rumeli özerk bir yapıya sahip oldu.)
- Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız oldu.
- Kars, Ardahan ve Batum (Elviye-i Selâse) Rusya'ya, Doğubeyazıt Osmanlı Devleti'ne bırakıldı.

4.2.5. Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Osmanlı Devleti'nin çeşitli kademelerinde görev yapan Ermeniler, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin istimalet politikası sayesinde dinî vecibelerini rahatça yerine getirmiş hatta kendi din adamlarını kendileri tayin etme imkânı elde etmişti. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde devlet yönetimiyle ilgili bir problemleri olmayan Ermeniler, devletin zaafa uğradığı XIX. yüzyılın son çevreğinden itibaren başta Rusya olmak üzere İngiltere ve Fransa gibi emperyalist devletler, Sarık Meselesi'ni hayata geçirmek amacıyla Ermenileri kendiliğinden çıkarları doğrultusunda kullanmaya başladılar. Bu doğrultuda ilk olarak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Ayastefanos Antlaşması'nın 16. maddesine, Berlin Antlaşması'nın ise 61. maddesine "Ermeniler için islahat yapılacaktır." ifadesini ilave ettiler. Böylece Ermenileri koruma bahanesiyle Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışma hakkını elde ettiler.

Rusya'nın Ermenilerle ilgili hedefi, Anadolu'nun doğusunda bir Ermeni devleti kurdurarak bu devlet üzerinden Akdeniz'e, dolayısıyla da sıcak denizlere inmekti. Aynı şekilde İngiltere de bu bölgede kendi himayesinde bir Ermeni devleti kurulmasını istiyordu. İngiltere bu sayede Rusya'ya karşı tampon bölge oluşturarak Rusya'nın Akdeniz'e inmesini engellemeyi amaçlıyordu. İki devletin siyasi politikasından da anlaşılabacağı gibi Ermeni meselesi, Ermenilerin değil; Osmanlı Devleti'ni parçalamak isteyen Rusya ve İngiltere'nin menfaatleri doğrultusunda ortaya çıktı.

Emperyalist devletlerin desteği ile Ermeniler teşkilatlanmaya başladılar. Bu amaçla komite ve çeteler kuruldu. Bunlar arasında en önemlileri, 1887'de Cenevre'de kurulan "Hınçak Partisi" ve 1890'da Tiflis'te kurulan "Tashnak Partisi" idi. İki cemiyetin de amacı Osmanlı toprakları içerisinde Doğu Anadolu'da bir Ermeni devleti kurmak ve ayaklanmalar çıkararak Avrupa devletlerini olayların içerisine çekmekti. Bu amaçlar doğrultusunda hareket eden Ermeni çeteleri (Görsel 4.5), 1896'da Van'da isyan çıkardılar. Bu isyanı 26 Ağustos'ta İstanbul'daki Osmanlı Bankası saldırısı takip etti, 1904'te Sason İsyanı'nı çıkaran Ermeni komiteler, 1905'te ise Sultan II. Abdülhamit'e suikast girişiminde bulundular. 1909'da da Adana ve çevresinde yol kesme, karakol basma, sivil insanları katletme gibi eylemlerde bulundular.

Görsel 4.5: İsyançı bazı Ermeni çeteler

1. Dünya Savaşı başladıktan bir süre sonra Ruslar, Ermenileri Osmanlı Devleti aleyhine kıskırtarak ayaklandırdılar. Bazı Ermeni çeteleri ise cephe gerisindeki Müslümanları katlettiler. Ermeni çeteler, 1915 yılı içerisinde 15 Nisan'da Van'da, 17'sinde Sason'da, 18'inde Bitlis'te 20 Nisan'da Van'da yeniden isyan başlattılar.

Sason'da devlet memurları ve jandarmaları katlettiler. Ermenilerin Doğu Anadolu'daki isyanları ve katliamları üzerine Osmanlı Hükûmeti, bölge halkının güvenliğini sağlamak için harekete geçti. İlk olarak isyan eden Ermeniler için "Sevk ve İskân Kanunu"nu çıkardı (27 Mayıs 1915). Ardından da cepheye yakın bölgelerde yaşayan Ermenileri ülkenin daha güvenli yerleri olan Suriye ve Irak'ın kuzeyindeki bölgelere göç ettirdi.

Osmanlı Hükûmeti, bu göç hareketini geliştirmek için devleti güçlendirdi. Devletin güvenlik güçleri nezdinde yapılan bu göçlerde halkın tüm işleri karşılandı. Ancak bu göç esnasında bazı Ermeniler hastalık ve soğuk hava şartları nedeniyle vefat etti. Diğerleri ise belirlenen yerlere güvenli bir şekilde yerleştirildi. Savaşın sona ermesinden sonra isteyenlerin geri dönmesi için geri dönüş kararnamesi çıkarıldı. Dönerler için hukuki düzenlemeler yapıldı. Memleketlerine dönerlerin malları iade edildi, geri dönerlerin mallarının iadesiyle ilgili komisyonlar kuruldu. Dönerlerin yol masrafları karşılandı, bazı vergilerden de muaf tutuldular.

1. Dünya Savaşı sonrasında emperyalist devletler Anadolu'yu işgal ettiler. Kendileri ile iş birliği yapan Ermenilere Doğu Anadolu Bölgesi'nde bir devlet kurma sözü verdiler. İngiltere ve Fransa'nın desteğini alan Ermeniler Karş, İğdır, Sarıkamış, Kağızman ve Gümrü'yu işgal ettiler. Ancak Kâzım Karabekir Paşa öncülüğündeki Türk ordusu, Ermenileri bozguna uğratarak amaçlarına ulaşmalarına engel oldu. Merkezi Erivan'da bulunan Ermeni devleti 2-3 Aralık 1920'de TBMM ile imzaladığı Gümrü Antlaşması ile işgal ettiği yerleri boşaltmak zorunda kaldı.

Yorumlayınız

Asılsız Ermeni İddiaları ve Tarihî Gerçekler

Bugün Ermeni soykırımı olarak Türkiye'yi suçlayan devletlerin tarihçileri, Osmanlı arşivinde yıllardır araştırma yapmaktadırlar. Bu araştırmalar kendi ülkelerinde yayımlanmış ve tarih bilimine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu tür kitaplarda kullanılan Osmanlı arşiv malzemesi ilk elden kaynaklar olarak sunulmuştur. Bu arada ciddi Batılı tarih araştırmacılarının, özellikle siyasi ve hayati mülahazalar sebebiyle Ermeni sorununu araştırmak istemedikleri de dikkati çekmektedir. Öte yandan doğrudan Ermeniler için çalışan ve Ermeni katliamını araştıran Hilmar Kaiser (Hilmar Kayzer) ve Ara Sarafyan gibi araştırmacılara istedikleri izin verildiği gibi Osmanlı Devleti'ni Ermenileri soykırımı tabi tutmakla suçlayan bu araştırmacılardan birinciye altı bin, ikinciye ise üç bin sayfa civarında fotokopi de verilmiştir. Buna rağmen Osmanlı arşivlerinin açılmadığını iddia edenlerin aslında gerçek hedefleri ortaya çıkmaktadır. Bu hedef, soykırım iddiasıyla Osmanlı Devleti'nin son zamanlarındaki Batı siyasetinin temeli diyebileceğimiz "Şark Meselesi"nin yeniden canlandırmasından başka bir şey değildir. Buna karşılık Amerika ve Batılı devlet tarihçilerinden kurulacak bir ortak komisyonun, Türk tarihçileriyle birlikte konuyu ilk Ermeni olaylarının çıktığı zamandan başlayarak tehcir sonrasına kadar birlikte araştırmaları gerekir. Bu araştırmada Ermenileri hangi devletlerin kıstırtıkları, cesaretlendirdikleri ve onlara silah yardımı yaptıklarından bir soykırım olup olmadığına kadar araştırılması reddedilecektir. Hatta bu araştırmacı Osmanlı, Rus, Alman, Fransa, İngiltere ve Amerika arşivlerinde sürdürülmesi tekli, zannediyorum ki Osmanlı Hükûmeti'nin 1919'da Batılı devletlerden talep ettiği ikişer taraflı hukukçunun tehciri araştırması isteğinin reddedildiği gibi reddedilecektir. Eğer iddia edildiği gibi bir buçuk milyon insan katledilmiş olsaydı bunların toplu mezarlara gömülmesi gerekmez miydi? Bu toplu mezarlar nerelerde bulunmaktadırlar? Türklere ait toplu mezarlar ortaya çıkarken, Van şehrinin harap hâli bütün çıplaklığıyla ortada dururken neden Ermenilere ait bir toplu mezar bulunmamaktadır? Yoksa bu gibi iddialarla Fransa'nın Cezayir'de ve Adana'da, İngiltere'nin Hindistan ve Afrika'da, Amerika'nın Kızılderililere ve diğer yerli halklara, Almanların Yahudilere, Rusya'nın önce Yahudilere sonra da Türklere karşı uyguladıkları soykırımlar ve katliamlar unutturulmaya mı çalışılmaktadır?

Yusuf HALAÇOĞLU, *Türkler Ansiklopedisi*, C 13, s. 488-489

Asılsız Ermeni iddialarının ortaya çıkmasında hangi faktörler etkili olmuştur? Açıklayınız.

4.2.6. Mısır Sorunu ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa

Mısır'ın uluslararası bir sorun hâline gelmesi 1798'de Fransa'nın Mısır'ı işgali ile başladı. Fransız İhtilali'nden sonra yayımlanan bir politika izlemeye başlayan Fransızlar, kendilerine rakip olarak görülen İngiltere'nin sömürgelerini ele geçirebilmek için harekete geçtiler. Napolyon Bonapart komutasındaki Fransız ordusu, 1798'de İskenderiye'ye çıktı ve Osmanlı kuvvetlerini yenerek Mısır'ı işgal etti. Dönemin padişahı III. Selim başarılı bir denge politikası izleyerek Fransa'nın rakiplerinden yararlandı. Fransa'ya karşı İngiltere ve Rusya ile antlaşma yapmak zorunda kaldı. Antlaşmadan bir süre sonra İngiltere donanması ani bir baskınla Ebukır deneni yerinde Fransız donanmasını batırdı. Donanması yok olan Napolyon, Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak amacıyla Suriye üzerine yürüdü. Suriye'de Akka Kalesi önünde yapılan savaşta, Cezzar Ahmet Paşa komutasındaki Nizam-ı Cedit ordusu Napolyon'u ağır bir yenilgiye uğrattı. Fransa ile 1801'de El Arış Antlaşması imzalanarak savaşa son verildi. 1802 yılında iki ülke arasında yapılan Paris Antlaşması ile Mısır yeniden Osmanlı idaresine girdi.

Görsel 4.6: Kavalalı Mehmet Ali Paşa tablosu [Ressam: Auguste Couder (Ogüste Kude), Versay Sarayı-Fransa]

1869 yılında Akdeniz ile Kızıldeniz, İngilizler tarafından Süveyş Kanalı ile birleştirildi. Süveyş Kanalı'nın açılması sonucunda Avrupa ile Asya kıtaları arasındaki ticaret yolu çok kısalmış oldu. Özellikle İngilizler bu kanal sayesinde Hindistan'daki sömürgelerine kısa yoldan ulaşma imkânı buldu. Bu durum Süveyş Kanalı'na en yakın konumda olan Mısır'ın stratejik önemini artırdı. Dolayısıyla sömürgeci ülkelerin Mısır'a ilgileri daha da yoğunlaştı. Bu yüzden Mısır bu dönemden sonra birçok ülkenin mücadelesine sahne oldu.

Mısır'ı Fransız işgalinden kurtarmak için 1799 yılında Kavala'dan gönderilen askerler arasında Kavalalı Mehmet Ali Paşa (Görsel 4.6) da yer almıştı. Mehmet Ali Paşa, Fransızların Mısır'dan çekilmesinden sonra, buradaki askerleri disiplin altına alarak onların komutanlığına yükseldi. 1805'te ise Osmanlı Devleti tarafından Mısır'a vali olarak atandı. Bölgede birçok ıslahat yaptı. Güçlü bir ordu ve donanma kurdu ve zamanla Mısır'da büyük otorite hâline geldi.

Değerlendiriniz

Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da büyük bir otorite hâline gelmesi Osmanlı Devleti'nde ne gibi olumsuzluklara neden olmuştur? Açıklayınız.

4.2.7. Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı ve Sonuçları

1826 Rum İsyanı'nın bastırılmasında da etkili olan Mehmet Ali Paşa, Osmanlı Devleti'nden kendisine söylenen Mora valiliği yerine Adana ve Şam valiliklerini istedi. Ancak Mehmet Ali Paşa'nın bu isteği, dönemin padişahı Sultan II. Mahmut tarafından kabul edilmedi. Bunun üzerine Mehmet Ali Paşa, Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etti. Oğlu İbrahim Paşa komutasındaki bir orduyu Suriye'ye gönderdi (1831). Mısır kuvvetleri önce Suriye'de sonra da Konya'da Osmanlı ordularını yenerek Kütahya'ya kadar ilerlediler. Bu gelişmeler karşısında Sultan II. Mahmut Avrupalı devletlerden destek aramaya başladı. Ancak bu mesele Osmanlı Devleti'nin bir iç meselesi olarak gören Avrupa devletleri gerekli desteği vermediler. Bunun üzerine Sultan II. Mahmut "Denize düşen yılanı sarılır" diyerek Rusya'dan yardım istedi. Çar I. Nikola, Karadeniz donanmasını, 15 bin kişilik bir kuvvetle İstanbul'a gönderdi. Bu olay Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın koruyuculuğu altına girmesinden çekinen İngiltere ve Fransa'yı harekete geçirdi. Bu devletler, baskı yaparak Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti ile anlaşma yapmasını sağladılar. Sultan II. Mahmut ile Mehmet Ali Paşa arasında Kütahya Antlaşması yapıldı (1833).

Kütahya Antlaşması'na göre

- Mehmet Ali Paşa'ya Mısır ve Girit valiliklerine ek olarak Suriye valiliği verildi.
- İbrahim Paşa'ya Adana valiliği verildi.

Değerlendiriniz

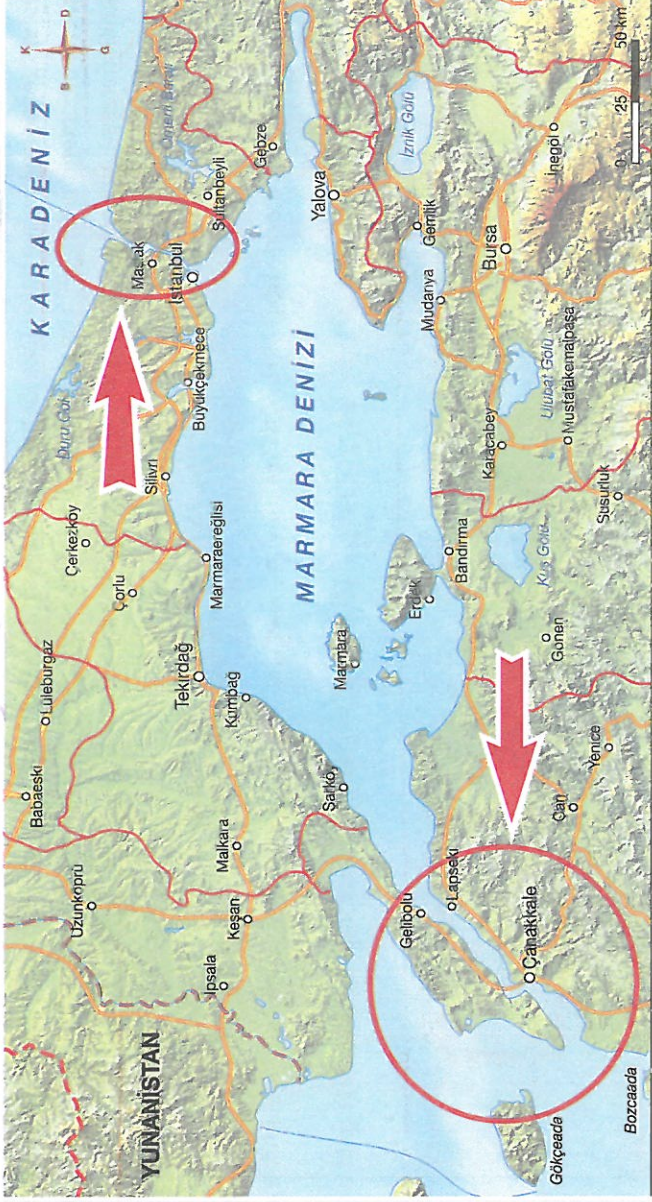
Kütahya Antlaşması Osmanlı merkezî otoritesini nasıl etkilemiştir? Belirtiniz.

Sultan II. Mahmut, Avrupalıların zoruyla imzaladığı Kütahya Antlaşması'ndan memnun olmadı. Mehmet Ali Paşa'nın olası bir saldırısı durumunda İngiltere ve Fransa'ya da güvenmediğinden Rusya ile Hünkâr İskelesi Antlaşması'nı imzaladı (1833).

Hünkâr İskelesi Antlaşması'na göre:

- Osmanlı Devleti bir saldırıya uğrarsa Rusya yardım edecekti.
- Rusya bir saldırıya uğrarsa Osmanlı Devleti Boğazları kapatacağı.
- Antlaşma sekiz yıl geçerli olacaktı.

Hünkâr İskelesi Antlaşması Osmanlı Devleti'nin Boğazlar (Harita 4.6) üzerindeki egemenlik haklarını tek başına kullandığı son antlaşma oldu. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti için bir çeşit himaye dönemi başladı. Rusya, Boğazlardan serbest geçiş hakkı elde etti. Karadeniz yoluyla sıcak denizlere inme fırsatı yakaladı. Bu durum Avrupalı devletleri endişelendirdi ve onların Boğazları yakından izlemelerine neden oldu. Böylece Boğazlar sorunu ortaya çıktı.

Harita 4.6: İstanbul ve Çanakkale Boğazı

Kütahya Antlaşması Mehmet Ali Paşa'yı memnun etmedi. Bir süre sonra antlaşmayı bozarak Osmanlı Devleti'ne saldırdı. Gaziantep'in Nizip ilçesinde yapılan "Nizip Savaşı"nda Osmanlı ordusunu yendi (1839). Mehmet Ali Paşa'nın yeniden Osmanlı Devleti'ne saldırması Avrupalı devletleri endişelendirdi. Çünkü Rusya, Osmanlı Devleti ile yapmış olduğu Hünkâr İskelesi Antlaşması'na istinaden Boğazlara girebilirdi.

Mısır İsyanı'nı önlemek için harekete geçen Avrupalı devletler İngiltere'nin önderliğinde Londra'da bir toplantı yaptı. Toplantıya İngiltere, Avusturya, Prusya ve Rusya katıldı. Görüşmeler sonrasında Londra Antlaşması imzalandı (1840).

Londra Antlaşması'na göre:

- Mısır, Osmanlı Devleti'ne bağlı bir eyalet olacak ancak yönetimi Mehmet Ali Paşa ve oğullarına verilecekti.

- Mehmet Ali Paşa'nın elinde bulunan Suriye ve Adana, Osmanlı Devleti'ne geri verilecekti.

Londra Antlaşması sonucu Mısır İsyanı sona erdi. Mısır, fiilen Osmanlı Devleti'nde kaldıysa da yönetimi Mehmet Ali Paşa ve soyuna bıraktı. Osmanlı Devleti'nin bir valisine dahi söz geçiremeyecek kadar zayıfladığı gözler önüne serildi. Mehmet Ali Paşa bölgede otorite hâline geldi.

Değerlendiriniz

Londra Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarını nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.

1841 yılında Hünkâr İskelesi Antlaşması sona erdi. Osmanlı Devleti'nin yeniden Rusya ile bir anlaşma yapmasından çekinen Avrupalı devletler, Boğazlar sorununu görüşmek üzere yeniden Londra'da topladılar. Konferansa Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa, Prusya, Avusturya ve Rusya katıldı. Konferans sonunda Londra Boğazlar Sözleşmesi imzalandı (1841).

Londra Boğazlar Sözleşmesi'ne göre:

- Boğazlar Osmanlı Devleti egemenliğinde kalacaktı.
- Boğazlar tüm savaş gemilerine kapalı olacaktı.

Londra Antlaşması ve Londra Boğazlar Sözleşmesi Osmanlı Devleti'nin ne kadar güçsüz olduğunu gösterdi. Devlet, Boğazlar üzerindeki egemenliğini kaybetti. Boğazlar uluslararası sorun hâline geldi. Rusya, Osmanlı üzerindeki himaye hakkını kaybetmekle beraber Karadeniz'deki güvenliğini sağladı. Yapılan antlaşmalar en çok İngilizlerin çıkarlarını korudu. İngilizler, bir süre sonra gerek Rusya'nın sıcak denizlere inmesini engellemek gerekse Afrika'daki sömürgeleri ile Hint deniz yolunu korumak amacıyla 1798 yılında Mısır'ı işgal etti.

Değerlendiriniz

Londra Boğazlar Sözleşmesi hangi devletin çıkarlarını korumaya yönelik yapılmıştır? Belirtiniz.

Ekimlik

Aşağıdaki kavram haritasında verilen örnekten hareketle Boğazların uluslararası sorun hâline gelmesindeki faktörleri yazınız.

4.2.8. 1768-1914 Yılları Arası Osmanlı-Rus Rekabeti ve Sonuçları

16. yüzyıldan itibaren gittikçe güçlenen Rusya; Karadeniz'e inerek Boğazlarda hâkimiyet kurmayı, bu sayede sıcak denizlere inmeyi ve Panslavizm ile Balkanlarda egemen güç olmayı hedefleyen bir politika gütmüştür. Bu tarihî politikası önündeki en büyük engel Osmanlı Devleti olduğu için Rusya, Osmanlı Devleti'yle sürekli bir mücadele içine girmiştir. 1768-1914 arasındaki dönemde de Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki rekabet devam etmiştir.

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşları ve Küçük Kaynarca Antlaşması

Rus ticaret gemileri Karadeniz ve Akdeniz'de serbestçe dolaşma hakkını elde ederken Rusya aynı zamanda İstanbul'da elçi bulundurabilecekti. Ayrıca Rusya, kapitülasyonlardan yararlandığı gibi, Osmanlı yönetimindeki Ortodoksların haklarını da koruyabilecekti.

1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşları ve Yaş Antlaşması

Kırım, Rusya'ya dâhil oldu.

1807-1812 Osmanlı-Rus Savaşları ve Bükreş Antlaşması

Sırlara bazı ayrıcalıklar verildi. Rusya'nın bölgede etkinliği arttı.

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşları ve Edirne Antlaşması

Yunanistan bağımsız oldu. Tuna Nehri ağzındaki adalar Rusya'ya bırakıldı. Rus ticaret gemilerinin Boğazlardan serbestçe geçişi kabul edildi. Osmanlı Devleti, Rusya'ya savaş tazminatı ödedi.

1833-Hünkâr İskelesi Antlaşması

Osmanlı Devleti, Rusya bir saldırıya uğradığı takdirde Boğazları, Rusya'nın lehine kapamayı kabul etti.

1853-1856 Savaşları ve Paris Antlaşması

Rusya, önceki dönemlerde Karadeniz'de elde ettiği kazanımları büyük ölçüde kaybetti.

1877-1878 Savaşları (93 Harbi) ve Berlin Antlaşması

Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız oldu. Panslavizm politikası büyük ölçüde amacına ulaştı. "Elviye-i Selâse" olarak adlandırılan Kars, Ardahan ve Batum Rusya'ya dâhil oldu. Ermeni meselesi uluslararası sorun hâline geldi.

1914-1918 I. Dünya Savaşı

İttifak Devletleri arasında yer alan Rusya ile İttifak Devletleri arasında yer alan Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı esnasında Kafkas Cephesi'nde karşı karşıya geldiler. Savaş, Osmanlı Devleti aleyhine sonuçlanırsa da 1917 yılında meydana gelen Bolşevik İhtilali sonucunda Çarlık Rusya'sı yıkıldı.

Değerlendiriniz

1768-1914 yılları arasında Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki rekabet her iki devlette ne gibi sonuçlar ortaya çıkarmıştır? Açıklayınız.

4.2.9 Avrupa'da Bloklama Faaliyetleri

XIX. yüzyıl başlarında Piyemonte Kontu Cavour (Kavur) (Görsel 4.7), İngiltere ve Fransa'nın desteğini alarak İtalyan birliğini sağlamak istedi. Aradığı bu fırsat Kırım Savaşı ile Cavour'un önüne geldi. Rusya'ya karşı İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti'nin yanında savaşta girmeye karar verince Mart 1855'te askerlerini Kırım'a gönderdi. Kırım Savaşı sonrasında Cavour ve Fransa arasında, Avusturya'ya karşı ittifak yapıldı. Yapılan antlaşma gereği her iki ülke Avusturya'ya savaş ilan etti (1858). Savaş esnasında İtalya'daki diğer kontluklar Piyemonte etrafında birleşti. Yapılan savaşlar sonrasında Roma, Avusturya'dan alındı ve Temmuz 1871'de İtalya'nın başkenti ilan edildi. Böylece İtalya, siyasi birliğini tamamlamış oldu.

1815 Viyana Konferansı sonrasında Avrupa'nın sınırları yeniden çizilmiş, Almanya otuz küçük devletten oluşan bir konfederasyon hâline gelmişti. Konfederasyonun denetimi her ne kadar Avusturya'ya bırakılmış da en etkin devlet Prusya idi. Prusya, XIX. yüzyılın ilk yarısında ekonomik açıdan giderek gelişti. Sahip olduğu kömür yatakları ile ürettiği demir-çelik sayesinde Almanya'nın büyük bölümünde serbest ticaret alanları oluşturularak ilerleyen dönemde Alman siyasi birliğinin kurulmasına öncülük etti.

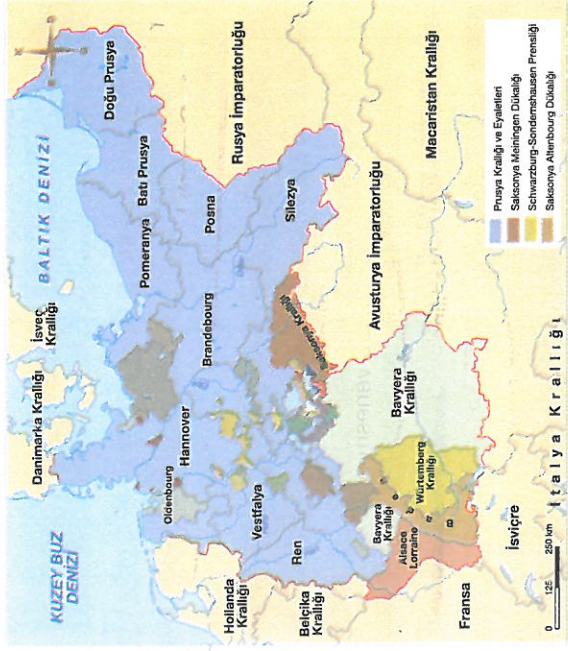

Görsel 4.7: Piyemonte Kontu Cavour

Görsel 4.8: Alman Birliğinin kurucusu Otto von Bismarck

1861 yılında Prusya Kralı olan I. Wilhelm, Alman birliğinin mimarı olacak Otto von Bismarck'ı (Bismarck) (Görsel 4.8) başbakanlığa atadı. Bismarck, Prusya liderliğinde Alman birliğinin kurulmasını öncelikli hedef olarak belirledi. Bismarck bu hedefi çerçevesinde 1864'te Danimarka'ya, 1866'da Avusturya'ya savaş ilan ederek bu devletleri bozguna uğrattı. Sonrasında ise Fransa ile yapılan Sedan Savaşı'nı kazandı (1870). 1871'de Fransa'da imzalanan antlaşma ile ilk defa Almanya Devleti adından bahsedildi. Neticede Bismarck önderliğindeki Prusya, on yıldan kısa sürede önemli savaşlardan galip çıkarak Alman birliğini kurmayı başardı. (Harita 4.7).

Harita 4.7: Almanya birliği

İtalya ve Almanya, siyasi birliklerini kurmalarına rağmen sömürgecilik yarışında diğer Avrupa ülkelerine göre geri kalmışlardı. Bu durum birçok sömürge bölgesine sahip olan İngilizleri endişelendirdi. Sömürgelerini korumak isteyen İngiltere, Almanya'ya karşı müttefik arayışı içerisine girdi. Öte yandan Almanya, Fransa ile girdiği ekonomik rekabet sonucunda Fransa'nın kömür madenleri ile ünlü Alsace-Lorraine (Alsas-Loren) bölgesini ele geçirdi. Bu durum Fransa'nın İngiltere'ye yakınlaşmasına neden oldu. Ayrıca Avusturya-Macaristan ile Rusya da siyasi çekişmeler içerisindediler. Çünkü Rusya'nın Balkanlara yönelik izlemiş olduğu Panславизм politikası, çok uluslu Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu rahatsız etmekteydi. Rusya'nın Balkanlara yerleşmesi Almanya'nın da işine gelmediğinden Almanya, Rusya'ya karşı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu destekledi.

Böylece dünya devletleri arasında ilk kez bloklaşma başladı. Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'yı yanına alarak "Üçlü İttifak Bloku"nu oluşturdu (1882). Diğer yandan İngiltere öncülüğünde, Fransa ve Rusya arasında "Üçlü İttifak Bloku" kuruldu (1907) (Harita 4.8). Bu bloklar arasındaki ekonomik rekabet, sömürge el-etme ve silahlanma yarışının açığa çıkardığı gerginlik, I. Dünya Savaşı'nın temel nedeni oldu.

Değerlendiriniz

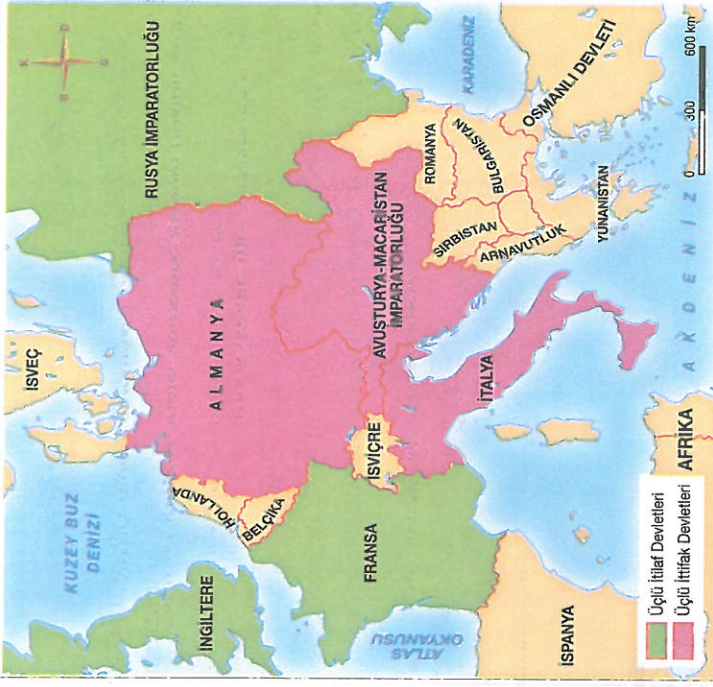
İtalya ve Almanya'nın siyasi birliklerini tamamlamaları Avrupa'daki sömürgecilik rekabetini nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.

4.2.10. Balkan Savaşları

Fransız İhtilali'nin yaymış olduğu milliyetçilik akımı çok uluslu Osmanlı Devleti'ni olumsuz yönde etkiledi. Balkanlarda birçok ulus ayaklandı. Bu ayaklanmalara, Balkanlar üzerinde siyasi emelleri olan Rusya da destek oldu. Çıkan isyanlar sonucunda Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan, Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız birer devlet oldular. Bosna Hersek'i de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ilhak etti. Balkanlarda Osmanlı Devleti'ne bağlı bir tek Arnavutluk kaldı. Ancak bağımsız olan Balkan ülkeleri, Rusya ve bazı Avrupalı devletlerin kışkırtmaları sonucu yayılmacı politika izlediler. Osmanlı Devleti'ni Balkanlardan çıkarmak ve Şark Meselesi'ni hayata geçirmek amacıyla harekete geçtiler.

■ I. Balkan Savaşı (1912-1913)

Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan kendi aralarında anlaşarak Osmanlı Devleti'ni Rumeli'den atmaya karar verdiler. Balkanlara yerleşmek ve Osmanlı Devleti üzerinde tarihi emellerini gerçekleştirmek isteyen Rusya da bu ülkelere destek verdi. Balkan devletleri Osmanlı Devleti'nden Makedonya'da ıslahat yapmasını istediler. İstekleri reddedilince başta Karadağ olmak üzere diğer Balkan ülkeleri Osmanlı Devleti'ne savaş açtılar (8 Ekim 1912). Savaş başladığı sırada, Osmanlı ordusu içerisinde siyasi çekişmeler vardı. Mevcut iktidar, askerî masrafları kısmak amacıyla ordunun büyük bir kısmını terhis etmişti. Ordular arasında eş güdüm yoktu. Bu nedenle dört Balkan ülkesine karşı savaşan Osmanlı Devleti yenilgiye uğradı.

Harita 4.8: XIX ve XX. yüzyılda Üçlü İttifak ve Üçlü İttifak Devletleri

Bulgarlar Edirne'yi kuşattı. Osmanlı orduları Çatalca'ya kadar geri çekilmek zorunda kaldı (Görsel 4.9). Diğer yandan Yunanlar, Ege adalarına asker çıkardılar. Bu durumdan yararlanan Arnavutluk ise bağımsızlığını ilan etti.

Resim 4.9: Çatalca'ya doğru çekilen Osmanlı birlikleri

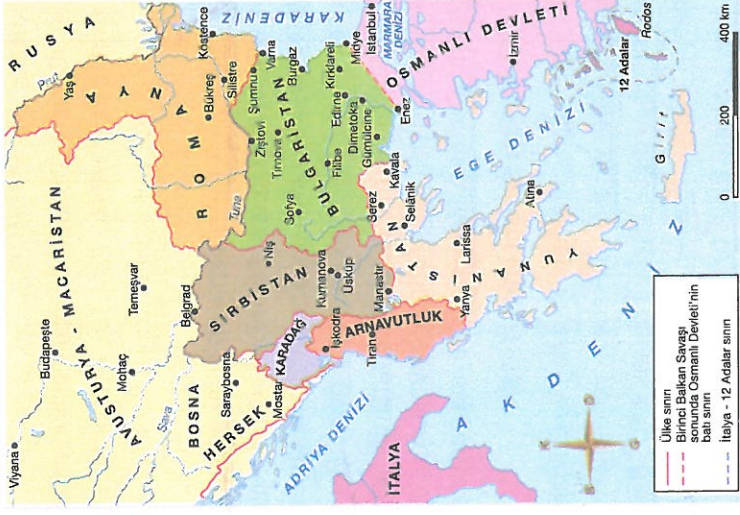
Bu gelişmeler karşısında Rusya'nın Balkanlara tamamen egemen olmasından çekinen Avrupa devletleri Rusya'yla Osmanlı Devleti'ni uzlaştırmaya çalıştılar. Osmanlı Devleti ile Balkan ülkeleri arasında yapılacak barış şartlarını görüşmek üzere Londra'da bir konferans düzenlediler. Bu sırada iktidarda bulunan Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Balkan ülkelerinin isteklerini kabul etmeye hazırlanırken bu durumu protesto eden İttihat ve Terakkiçiler düzenledikleri "Babıali Baskını" ile yönetimi ele geçirdiler (23 Ocak 1913). İttihatçılar dört Balkan ülkesi ile Londra Antlaşması'nı imzaladılar (1913).

Londra Antlaşması'na göre:

- Midye-Enez hattının batısındaki bütün topraklar Balkan devletlerine bırakıldı.
- Sırbistan'a Orta ve Kuzey Makedonya bırakıldı.
- Yunanistan'a Selânik, Girit ve Güney Makedonya verildi.
- Bulgaristan'a Kavala, Dedeağaç ve bütün Trakya verildi.

Ege adalarının geleceği ve Arnavutluk sınırlarının tespitinde Avrupalı devletlerin karar vermesi uygun görüldü.

1913 Londra Antlaşması'yla Bulgaristan en fazla toprak kazanan ülke olmasının yanında Ege Denizi'ne ulaştı (Harita 4.9). Yunanistan Girit ve Selânik'i alarak konumunu güçlendirdi. Sırbistan ve Karadağ, topraklarını genişleterek Balkanlarda güç sahibi oldu. Arnavutluk, Osmanlı Devleti'nden ayrılan son Balkan ülkesi oldu.

Harita 4.9: I. Balkan Savaşı sonrası Osmanlı sınırları

■ II. Balkan Savaşı (1913)

Londra Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nden en büyük toprağı, Bulgaristan'ın almasından memnun olmayan Sırbistan ve Yunanistan Bulgaristan'a karşı ittifak kurdu. Bulgaristan'ın bu ittifaka saldırısı ile II. Balkan Savaşı başladı (29 Haziran 1913). Bir süre sonra Balkanlarda sınırlarını genişletmek isteyen Romanya da Bulgaristan'a savaş açtı. Bulgar orduları yenilmeye başladı. Balkan ülkeleri arasındaki çatışmalardan yararlanmak isteyen Osmanlı Genelkurmay Başkanı Enver Paşa, Midye-Enez hattını geçti. Edirne ve Kırklareli'ni geri aldı. Ancak Avrupalı devletler, Osmanlı ordularının daha fazla ilerlemelerine müsaade etmediler. II. Balkan Savaşı sonunda Bulgaristan ile İstanbul, Yunanistan ile Atina Antlaşmaları yapıldı (1913). Yine Balkan ülkeleri kendi aralarında yaptıkları Bükreş Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nden aldıkları toprakları aralarında paylaştılar.

Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında yapılan İstanbul Antlaşması'na göre:

- Kavala ve Dedeağaç Bulgaristan'a; Edirne, Kırklareli ve Dimetoka Osmanlı Devleti'ne bırakıldı.
- Meriç Nehri iki ülke arasında sınır kabul edildi.
- Bulgaristan'da kalan Türklere, Bulgarlarla eşit haklar verildi.

Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında yapılan Atina Antlaşması'na göre:

- Yanya, Selânik ve Girit'in Yunanistan'a ait olduğu kabul edildi.

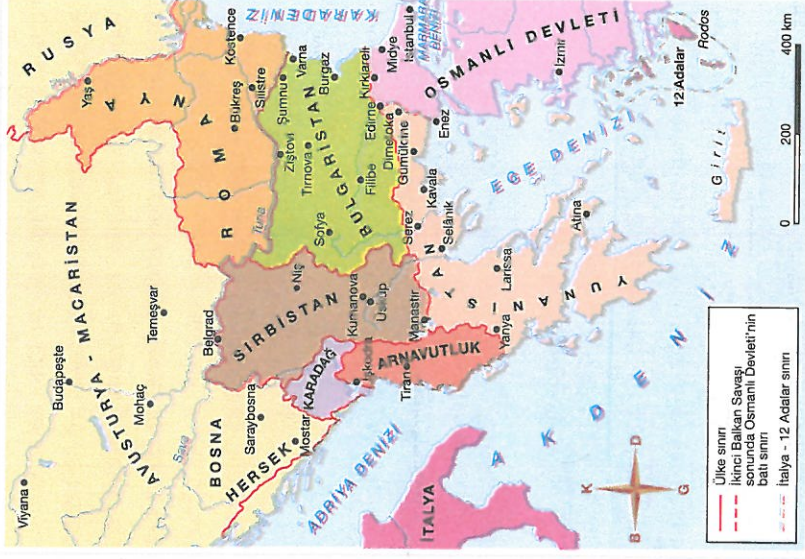
Osmanlı Devleti, Sırbistan ile İstanbul Antlaşması'nı imzaladı. Ancak iki ülkenin ortak sınırı bulunmadığı için sınır tespiti yapılamadı. Antlaşmayla işgal altındaki Makedonya'da kalan Türklerin hukuki statüleri belirlenerek bölgedeki Türklerin hakları güvence altına alınmak istendi.

Değerlendiriniz

Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hakimiyetini büyük ölçüde kaybetmesi ne gibi olumsuzluklara neden olmuştur?

Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı Devleti'nin Balkan ülkelerini bile yenemeyecek kadar zayıfladığı ortaya çıktı. Osmanlı, Doğu Trakya dışında Avrupa'daki tüm topraklarını kaybetti (Harita 4.10). Ege Denizi'ndeki üstünlüğü sona erdi. Balkanlarda azınlık statüsüne düşen Türkler baskı ve zulümlere maruz kaldılar. Balkan ülkelerinde baskı gören Türklerin önemli bir kısmı Anadolu'ya göç etti. Böylece Osmanlı Devleti'nin sınırları daralmasına rağmen Balkanlardan gelen göçler yüzünden nüfusu arttı.

İngiltere ile Fransa'nın ikiyüzlü dış politikaları ve Rusya'nın yayılmacı politikaları Osmanlı Devleti'ni yeni ittifak arayışlarına itti. Nitekim XIX. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti ile Almanya arasında belirgin bir yakınlaşma görüldü. Bu yakınlaşmanın sonucu Osmanlı Devleti ile Almanya arasında "Hicaz Demir Yolu Protokolü" imzalandı (1 Mayıs 1900). Diğer yandan 1907 yılında yapılan Reval Görüşmeleri neticesinde İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Şark Meselesi konusunda anlaşması, Osmanlı-Almanya yakınlaşmasını daha da artırdı. Hatta bu yakınlaşma iki devletin I. Dünya Savaşı'na birlikte katılmalarına yol açtı.

Harita 4.10: II. Balkan Savaşı sonrası Osmanlı sınırları

4.2.11. I. Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı Devleti

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı öncesi iki gruba ayrılmış olan Avrupa'da, bir gruba dâhil olarak siyasi yalnızlıktan kurtulmak istiyordu. Bu amaçla ilk olarak İngiltere'ye ittifak teklifinde bulundu. Ancak İngilizler Osmanlı Devleti'ne tarafsız bir tutum izlemesi gerektiği yönünde tavsiyede bulundu. Diğer yandan Balkan Savaşları sırasında Rusya, İngiltere ve Fransa'nın Balkan ülkelerine destek vermeleri Osmanlı Devleti'ni rahatsız etti.

Yorumlayınız

I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti

I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti bir taraftan ordu ve donanmasını yeniden yapılandırırken diğer taraftan da bloklanan Avrupa'da yalnız kalmamak için birtakım diplomatik girişimlerde bulunmaya başladı. Zaten önünde iki seçenek vardı: İttifak Devletleri safına katılmak veya İttifak Devletleri yanında yer almak. Önce Fransa ve İngiltere ile ittifak yapmak istendiyse de bu iki devlet, çıkacak bir savaşta yıkılmasına kesin gözüyle baktıkları, hele hele toprakları üzerinde emeller besledikleri Osmanlı Devleti ile bir anlaşmaya yanaşmadılar. Durum böyle olunca geride kalan son ve tek seçeneğe yöneldi ve 2 Ağustos 1914'te Almanya ve Avusturya-Macaristan ile ittifak antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre taraflardan biri savaşa girdiğinde diğer devletin de savaşa girmesi şartı vardı. Anlaşmanın imzalandığı günden bir gün önce Almanya Rusya ile savaşa tutuştuğundan anlaşma hükümlerine göre Osmanlı Devleti'nin de Rusya'ya savaş açması gerekirdi.

Alman İmparatoru II. Wilhelm (Wilhem), Osmanlı Padişahı V. Mehmet Reşat, Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph (Frans Yosef)

Cezmi Eraslan, I. Dünya Savaşı ve Türkiye, Türkler Ansiklopedisi, C 13, s. 341-343 (Aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

1. Metne göre İngiltere ve Fransa, olası bir savaşta neden Osmanlı Devleti'ni kendi yanlarına almak istememişlerdir? Belirtiniz.
2. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na katılmasında hangi faktörler etkili olmuştur? Açıklayınız.

1914'te Dâhiliye Nazırı Talat Bey nezdinde Rusya'ya teklif yapıldıysa da Rusya'dan olumsuz yanıt alındı. Bu gelişmeler karşısında Osmanlı Devleti, Rusya ve İngiltere'ye karşı Fransa'nın desteğini almaya çalıştı. Bu doğrultuda Cemal Paşa, 1914'te Fransa'ya gitti. Ancak Fransa da ittifak konusunda tek başına bir şey yapamayacağını ve bu konuyu mütefikleriyle müzakere etmeleri gerektiğini belirterek Cemal Paşa'ya olumsuz yanıt verdi.

İttifak Devletleri'nde aradığı desteği bulamayan Osmanlı Devleti, Almanya ile yakınlaşmak zorunda kaldı. İki devlet arasında 2 Ağustos 1914'te ittifak antlaşması imzalandı. Bu gelişmeye bağlı olarak Osmanlı Devleti aynı gün genel seferberlik ilan etti.